

84) *putatitivam*, de quo singulari dissertatione egit Jo. Nic. Hertius et quamvis 85) in imperantium sit arbitrio, quem hujusmodi conjunctioni effectum in civitate tribuere velint.

*) Huc pertinet matrimonium, quod vocant *mariage de conscience*: immo et concubinatus, qualis apud Romanos obtinuit, de quo plura diximus in *commentario ad legem Jul. et Papiam*, Lib. II. Cap. IV. Neque enim aliter, quam dignitate, ab uxore legitima differebat concubina, quippe cum pellice non confundenda. Unde et *inæquale conjugium* vocatur concubinatus. L. 3. C. de natur. lib. Contra ne imperfeci quidem matrimonii nomen meretur illud, quod *barbare* vocant *ad takacho, amancebado, casato di media carta*, quod ea lege contrahitur, ut vir, prole potitus, feminam illico à se segregare, vel *uxor*, *prægnans*, maritum pro luctu deserere possit, qualia Amazonum matrimonia fuisse, memoriae prodiderunt veteres, quamvis de veritate rei non abs re dubitet Arrianus in expedit. Alexandri M. Lib. VII. p. 191. sequ. Conf. Sam. Petiti Diss. de Amazonibus, et Casp. Sagitt. Exercit. ad Justin. Hist. II. 4. Quid enim hoc aliud est, quam *exire matrimonii causa, nubere divorcii causa?* Seneca de Benef. III. 6. Quid magis adversati dixeris educationi liberorum, quam nuptias contrahentibus profine esse debere, supra monuimus?

C A P U T . III.

De officiis, in Societate parentum et liberorum observandis.

§. LI.

Transi- **E**X conjunctione maris et feminæ, de qua supètio ad riore capite disseruimus, nascentur LIBERI, qui societas tantisper cum parentibus in societate vivunt, dum tem pa- ipsi novas familias constituant, et è parentum manu rentum potestateque exeant. Quamvis enim liberi, quando in et libe- hoc orbis theatrum prodeunt, nec expresse, nec tacitum, in hanc societatem consentire possint: tamen, rorum. quia et ex præsumto consensu aliquando nasci potest societas, si ex ipsa rei natura, alterum consensisse, judicamus, (§. XVII. 48.) ipsa vero liberorum adhuc in-

infantum conditio requirit, ut cum aliis in societate vivant: (§. eod. *) 1) nihil obstat, quo minus parentes liberosque in eumdem finem, eademque media consentire, adeoque 2) dari SOCIETATEM INTER PARENTES LIBEROSQUE, statuamus. (§. XIV.)

§. LII.

Nimirum, quum liberi, adhuc infantes, immo et pueri atque adolescentes, non sint ea ingenii perspicacia prædicti, ut ipsi vel de alimentis sibi prospiceret, vel, quomodo actiones suas ad rectæ rationis normam componere debeant, dijudicare possint: 3) Deus sane, qui eos existere voluit, etiam aliis curam demandasse, intelligitur, tenellos illos homunculos educandi. Quumque 4) ideo incredibilem amorem erga liberos inseverit parentibus, non solum hominibus, verum etiam brutis animantibus, ut de hoc officio admonerentur, (§. XXVII.) hique præterea sibolis procreandæ educandæ caussa societas inierint, aut saltim hunc finem unice ob oculos habere debuerint: * (§. eod.) consequens est,) ut id officium primario *N.* incumbat parenti utrique, adeoque 6) societatis inter parentes et liberos finis non aliud sit, quam *commoda* horum EDUCATIO.

*) Quamvis ergo contingere possit, ut homines diversi sensus non liberorum querendorum, sed solius libidinis causa, congregiantur: tamen ideo hac obligatione non liberantur, quod alium sibi finem proposuerunt. Quum enim omnes impuræ commixtiones extra matrimonium rectæ rationi aduersentur: (§. XXXV.) non refert, quem finem ante oculos habeant parentes, sed quem habere debent, nec in cuiusquam potestate est, juri præceptivo, quod hunc finem statuit, renunciare. (Lib. I. §. XIII.)

§. LIII.

Quia ergo finis hujus societatis est commoda *Hæc ob* bolis procreatæ educatio, (§. LII.) ea vero sine ac- tinerine- tionum directione consistere nequit: consequens est, quit sine ?) ut parentibus liceat liberorum actiones dirigere, potesta- *)

te paren- *) ac proinde 8) iis competit POTESTAS in liberos, t i b u s adeoque 9 hæc societas omnino sit inæqualis et recto- compe- ria. Quemadmodum vero ex fine cujusque societatis tente. officia sociorum sunt æstimanda : (§. XV. 43.) ita 10) et hæc PARENTUM POTESTAS ex fine æstimanda est, adeoque 11) est jus, parentibus competens, ea omnia agendi, sine quibus liberorum actiones ad ob- tinendum hujus societatis finem dirigi non possent.

*) Habes ergo originem potestatis illius, qua parentes jure naturæ in liberos utuntur. Vult Deus, ut liberi existant, id est, ut et conserventur, et feliciter vivant. (Lib. I. §. LXXVII. sequ.) Conservari et felices esse non possunt, nisi commode educentur. (§. LII.) Educari commode ne- queunt, nisi eorum actiones dirigantur. Vult ergo Deus, ut ab iis, qui liberos educant, eorum actiones dirigantur, Quumque jus dirigendi actiones liberorum sit potestas in liberos : (§. LIII. 11.) voluit sane, ut parentes potesta- optim tem in liberos exerceant. Facessere ergo jubemus Hobbe- sium de cive IX. 3. hanc potestatem ex occupatione deri- vantem. Nec Pufendorffius satisfacit, qui Lib. VI. de jur. nat. et gent. Cap. II. §. IV. eam partim ex vita socialis na- tura, partim ex præsumto liberorum consensu, explicare voluit. Consensus enim præsumptus in societatem hanc, quem ipsi agnoscamus, fundamento aliquo niti debet, quod non aliud esse potest, quam hoc, quod paullo ante ex- posuimus.

§. LIV.

Potestas Quumque hoc officium communes liberos educandi hæc pe- utrique parenti incumbat : (§. LII. 5.) consequens est nes u- 12) ut et potestas hæc utrique sit communis, adeo- trumque que 13) ex jure gentium repeti non possit patria il- p a r e n - la potestas, soli patria propria, quam jus Romanum tem est. inculcat. Attamen quum patris, tamquam mariti, in ipsa societate conjugali regulariter primæ sint partes: (§. XLV. 61.) facile est ad existimandum, 14) dissidentibus parentibus, paternæ magis, quam ma- ternæ, voluntatis habendam esse rationem, nisi 15) pater aliquid, quod manifesto turpe, liberisque noxiū sit jubeat. Ad id enim, tamquam moraliter impossibile, nec matrem nec liberos obstringi, facile est ad existi- mandum.

§. LV.

§. LV.

Quia præterea officium educandi liberos, ex quo Immo hæc potestas nascitur, aliquando præmortuis paren- et in a- tibus, vel avi aviæve, quos pietas excitat, vel cog- vos, a- nati occupant: aliquando ipsi parentes id aliis, ad vias,cog- hoc exsequendum magis idoneis, demandant: aliquan- tu- do extraneus quidam id sibi, à parentibus cedi, ul- tores,nu- tro poscit: sequitur, 16) ut hæc potestas, quatenus tritores, in facultate actiones liberorum dirigendi consistit, adoptan- tes,tran- tunc et AVIS, COGNATISVE, 17) et NUTRITORIBUS et sit. PÆDAGOGIS, et 18) iis, qui quæve *) alienos liberos ADOPTANT, vel 19) in TUTELAM recipiunt, denega- ri nequeant, adeoque 20) hi omnes ea potestate ea- tenus uti possint, quatenus eam suscepta ab iis cura edu- cationis exigere videtur.

*) ADOPTIONEM ergo jus naturæ non improbare statui- mus, sed ex alia ratione, quam ex qua eam Romani derivarunt. Quum enim liberi apud eos essent in patria potestate, id est, in dominio juris Quiritium: I. i. D. de rei vind. inde colligebant, patrem liberos æque, ac alias res mancipi, in dominio suo constitutas, posse alienare, et mancipare. Et hinc adoptiones fiebant per man- cipationes et cessiones in jure, ceu alibi ostendimus. Porro adoptare poterant soli masculi, non femina, nisi ex indulgentia principis in solatium liberorum: §. 10 Inst. l. 5. C. de adopt. quia femina aliquem in potestate habe- re non poterat. Sed nos adoptiones non ex dominio aliquo vel patris, vel utriusque parentis, sed ex officio liberos educandi, eorumque actiones ad hunc finem dirigendi derivamus. Quod officium quum aliquando alii extranei rectius, vel saltim æque commode exsequantur, ac ipsi parentes: nihil obstat, quomodo hi illud aliis volen- tibus concedere, adeoque liberos iis in adoptionem dare possint. Nec quidquam refert, masculus adoptet, an fe- mina, nupta an innupta, quia hæc adoptio non imita- tur naturam, sed parentum tantum officia. Et exstat sane hujusmodi adoptionis exemplum non modo apud Ægyptios Exod. II. 10. verum etiam apud Romanos, apud quos Valeriam Augustam non in solatium liberorum amissorum, sed ob sterilitatem, a lepto Canlidianum, re- fert Lactant. de mort. persegu. Cap. L.

Vv ij

§. XVI.

§. LVI.

Quemadmodum porro hæc parentum potestas consistit in jure ea omnia agendi, sine quibus liberorum tri-actiones ad obtinendum societatis hujus finem diriguntur non possunt: (§. LIII. 11.) ita facile est ad existimandum, mandum, 21) parentibus licere et prescribere liberis, prohibere quæ agere eos oportet, et 22) prohibere, quæ ab iis fieri nolint, et 23) immorigeros non modo obligare, sed et, 24) prout res exigit, castigare, et acrioribus remediis in ordinem cogere: modo 25) id prudenter fiat, statusque non modo et dignitatis familiæ, sed et 26) ætatis, *) reliquarumque circumstantiarum ratio habeatur.

*) Recte Grot. de jure belli et pac. II. 5. 2. et Pufendorff. Jur. nat. et gent. VI. 2. 7. sequ. observant, majorem esse hujus potestatis vim in primæ ætatis liberis, quam in adulterioribus. Quum enim tantum possit pater, quantum requirit finis hujus societatis, puta liberorum educationis. (§. LIII. 11.) liberi autem imperfecti judicii vix umquam, quid factu optimum sit, perspiciant: ipsa res exigit, ut parentes omnes eorum actiones dirigant, eos ad certam addiscendam artem, nec non ad amplectandam religionem, quam ipsi probant, compellant, immodestoque et immorigeros etiam virga scuticaque castigent. Id vero bonus pater non fecerit filio adulteriori, quem, matuore judicio præditum, auctoritate magis et rationum pondere, quam severitate ac rigidiore imperio, ad quævis honesta petrahere studebit, nec temere quidquam, quod ad futuræ vitæ rationes pertinet, invito illi per modum imperii injungeret. Sic e. g. puerum parentes recte adiungent etiam invitum, ut scholam frequentet, at non recte adultum cogent ad ducendam uxorem, ad certum vitæ genus, à quo abhorret, eligendum, cetera. Id quod observandum contra Casp. Zieglerum, qui hanc distinctionem non putat admittendam in Notis ad Grot. II. 5. 2.

§. LVII.

An et ex eodem patet, 27) finem hujus societatis non exigere jus vitæ et necis in liberos, 28) nisi forte in

statu naturali parentes diffusæ familiæ, tamquam causas vita pita, præfuerint: quamvis tunc magis ut principes vel et necis imperantes, quam tamquam parentes, id jus exercuisse videantur. *) Hinc denuo colligimus, 29) non probare jus naturæ rigidum illud jus veterum Romanorum, quod ipsis postea Romanis displicuit, adeoque 30) vere docuisse Justinianum, nullos esse alios homines, qui tali in liberos potestate utrantur, qua usi sint Romani. §. 2. Inst. de patr. pot.

*) Id vero vel inde patet, quod jus illud vitæ et necis magis patri proprium, quam utrique parenti commune fuisse, quin sese in ipsas uxores, et nurus etiam viduas porrèxisse videtur. Exemplum sane posterioris observationis præbuit Judas, qui, quum intellexisset, scortatam esse Thamarēm nūrum: *Ducite eam*, inquit, *ut comburatur. Genes. XXXVIII. 24.* Ita et hodie Reges, quia in statu naturali vivunt, hoc jus vitæ et necis exercent in uxores, liberos, universamque familiam, idque et olim semper exercuerunt, non tamquam patres, sed tamquam supremi imperantes. Sic inter Perseum et Demetrium filios judex sedit Philippus Macedo apud Liv. XL. 8. Sie à Valeria Messalina, uxore adultera, supplicium summis Claudio Cæsar apud Sueton. in Claud. Cap. XXVI. ut jam non dicam de exemplis recentioribus, quæ jam alii cum cura expenderunt. Add. Barbevra ad Pufend. de jure nat. et gent. VI 2. 10.

§. LVIII.

Multo minus ergo 31) illa parentum potestas iure naturæ conjuncta est cum jure liberos venundandi di 35) delinquentes noxa dandi, 33) omniaque, quæ liberis aliunde obveniunt, adquirendi, quamvis hæc omnia antiqua saltim Romanorum jurisprudentia probarit. Nihil enim horum ita comparatum est, ut sine eo obtineri nequeat finis hujus societatis. (§. LIII. 11.) Attamen, quum hæc potestas in facultate dirigendi liberorum actiones consistat: (§. LIII. 7.) 34) parentibus non deneganda videtur facultas, liberis pro conditione sua certas imperandi operas, ex iisque lucrum capiendi, immo et 35) administrandi ea quæ liberis sive fortunæ, sive hominum beneficio obvenierunt. *) Nam

*) Nam quum ipsi liberi, quamdiu immaturum imperfetumque est eorum judicium, directioni parentum subsint: quidni et eorum res ab iis administrantur? Ali vero et fructuaria est haec administratio? Non dubito. Quibuscumque rebus indigent liberi, eas a parentibus jure quodam suo exigunt, veluti cibum, potum, vestes, habitacionem, sumtus discipline. Non ergo indigent fructibus, quibus maxime plerumque indigent parentes ad alendos educandosque liberos. Et qua fronte fructus a parentibus repeterent liberi, quibus vicem numquam reddere possunt, si se suaque omnia redderent? Ismene apud Sophoclem in Oedipo Colone v. 523.

Φύλασσον πάτηγα τιθετε τοῖς τενέσσοι γὰρ
πρωτότοκοι· Οὐδὲ εἰ ποτέ τις, δῆ περ μηδέπου ἔχει.

Patrem cura: nam parentum causa

Eritis quis laborat, laborum tamen non meminisse debet.

§. LIX.

Sed haec de potestate parentum dicta sufficiant. Quod ad OFFICIA eorumdem attinet: ea intellectu facillima videntur. Etenim ex fine hujus societatis proprio alveo fluunt. Est ille COMMODA LIBERORUM EDUCATIO, ac proinde nemo non intelligit, obligatos esse parentes, ad ea omnia agenda, sine quibus finis hujus societatis obtineri non potest, et ad ea omittenda, quae cum fine illo pugnant. (§. XXV. 76. seq.) Itaque operæ pretium fuerit, educationis notionem evolvere paullo accuratius, ut ex ea officia, tum parentum, tum liberorum, tanto facillus certiusque eruantur.

§. LX.

Quid e- Obligationem ad educandos liberos parentibus ip-
sum amorem, quem illis natura insevit, inculcare, et in quo jam supra monuimus. (§. XXVII.) Quumque parentes illa con- liberos non alio AMORE, quam BENEVOLENTIAE, com-
sistat: pleti possint, (Lib. I. §. LXXXV.) hic vero in eo consistat, ut entis inferioris atque imperfectioris felicitate delectemur, eamque servare, et, quantum in ens illud cadit, amplificare studeamus: (ibid. §. LXXXVI.) consequens est, 36 (ut et parentes libe-

ros

ros non modo conservare, sed et 37) felicitatem eorum amplificare teneantur: et 38) in hoc ipso consistat commoda EDUCATIO, per quam adeo 39) nihil aliud intelligimus, quam curam parentum, qua liberos suos et conservare, et felicitatem perfectionemque eorum amplificare, omni ope nituntur.*)

*) Quid enim adeo magnum est, procreasse liberos, nisi et conserventur? et quid conservasse, nisi et ita instaurantur, ut veræ felicitatis participes esse possint? Ad bene vivendum, ait Seneca, de Benef. III. 31. minima portio est vivere. Et paucis interjectis: Vis scire, quam non sis magnum beneficium, vitam sic dare? exposuisses: nempe *injuria* erat, genuisse. Quo quidem colligo, minimam esse beneficium patris matrisque concubitum, nisi accesserint alia, quæ prosequentur hoc initium muneric, et aliis officiis ratum facerent.

§. LXI.

Quum ergo parentum sit, operam dare, ut conserventur liberi: (§. LX. 39.) consequens est, 40) ut tum est non modo iis alimenta commoda, *) id est, victum, libero-amictumque, pro conditione sua præbere, sed et 41) rum vi- eorum valetudinem curare, 42) corpus membraque, tam sa- quantum in se est, integra præstare, quin et 43) eos nitatem à luxu, ingluvie, lascivia, omnibusque vitiis, quæ et intesanitatem ac vires corporis animique prosternunt, aver- gritatem m e m- brorum conser- vare.

*) Ad quæ alimenta præcipue etiam pertinet primi lactis ins- tillatio. Ad hanc enim ipsam matrem obligatam esse, vel hoc ipso eas natura admonet, quod illico a partu, ubera illius lacte turgescere incipiunt, et inexhaustus ille fons tamdiu plerumque hoc nectar sufficit, donec solidiorem cibum ferat infantuli stomachus. Vere ergo neglecti officii materni reas esse, quæ vel commoditatis suæ, vel formæ servandæ caussa, eam operam nutriculis et scor- tillis délégant, ipsi pagani, ductu solius rationis, vide- runt, multisque probarunt argumentis. Pertinent huc Plu- tarch. de liber. educ. p. 3. Gell. Noct. Att. XII. 1. At, sicuti necessitas facile unumquemque solvit lege adformativa: (Lib. I. §. CXIV. 59.) ita nec vitio vertendum fuerit ma- tri

Nostris prefillas.

tri deliciori, infirmæ, lacte destituta: si nutriti commendet infantem. Qualis vero diligenda sit à proba et prudente matre, elegante epistola ad Phyllida ostendit Myia apud Thom. Gale Opusc. mythol. ethi. et phys. p. 750.

§. LXII.

Huic ergo officio omnino adservantur 45) procura-
tio abortus, 46) exposito infantum, 47) eorumdem,
nihil tale meritorum, abdicatio vel exheredatio, *)
48) alimentorum necessariorum denegatio, et similia,
quæ fini hujus societatis repugnant, vitia. In pri-
mis 49) reprehensione dignissimi, indignique paren-
tum nomine sunt, qui vel derelinquent liberos, vel
50) incuria sua efficiunt, ut vita, sanitas, sensus,
membraque eorumque aliquid capiant detimenti. Quin
51) tanto detestabilior est hæc parentum impietas,
quo magis sensus, sanitas, integritasque membrorum
non solum ad conservationem, sed et ad felicitatem
liberorum, pertinent.

*) Parum enim interest, sive quis occidat liberos, sive iisdem alimenta denegat. I. 4. D. de agnosc, et alend. lib. Aliamenta autem liberis subtrahunt parentes, qui illos abdicant vel deserunt, innocentesve exheredes scribunt: immo ne ipsæ quidem leges reprehensione vacant, quæ parentibus tantum indulgent, ut liberos suo arbitrio tractare possint, vel saltim majorem patriæ potestatis, quam æquitatis naturalis, habent rationem. Quis enim non reprehendat Tarquinium leges, estare passas testamentum Damareti, qui ignorant, murum ventrem ferre, immemor in testamento nepotis decesserat, pueru post avi mortem in nullam sortem honorum nato, et postea ob inopiam Egerii nomen ferente. Liv. I. 34. Quis non laudet Augustum, qui C. Tettium, infantem, à patre exheredatum, in bona paterna ire decreto suo jussit, patrie patriæ nomine usus, quoniam Tettius in proprio jure procreatio filio summa cum iniquitate paternum nomen abrogaverat? Valer. Max. VII. 7.

§. LXIII.

Quum vero præterea ad parentum officium pertinet, ut liberorum suorum perfectionem felicitatem que

que pro virili amplificare estudeant, (§. LX. 39.) ad rūm perfectionem vero eorum vel maxime pertineat intel- p e r f i lectus excultus, et viva veri bonique cognitione pro- ciēndus be imbutus: (Lib. I. §. CXLVI.) sane parentum erit, est intel- 52) liberis præcepta sapientiae rerumque divinarum lectus. et humanarum scientiam à teneris unguiculis instilla- re, vel 53) eos idoneis magistris perpoliendos dare, 54) nullisque sumtibus parcere, ut et ingenia eorum acuantur, et 55) ipsi ad omnes honestas artes, pro conditione facultatibusque suis, instituantur. Ex quo porro colligimus, 56) parentes obligatos esse ad ex- plorandam liberorum indolem, honestumque vitæ ge- nus, quod indoli, conditioni, aliisque circumstantiis conveniat, eligendum, eo vero semel electo, 57) ni- hil eos reliqui facere debere, ut liberi personam, si- munus bi impositam, in hoc mundi theatro aliquando cum plausu agere possint. *)

*) Quumque unus homo plures plerumque personas sustineat, ut singulari dissertatione luculenter ostendit Her- tius: educatio ita attemperanda est, ut liberi non modo ad vitæ genus, quod electum est, apti sint, sed et reli- quas personas decore agant. Hinc quia liberi aliquando non solum boni mercatores, artifices, opifices, sed et boni cives, esse debent: educationem liberorum accom- modandam etiam esse statui ac formæ reipublicæ pa- triæ, recte monet Aristoteles Polit. V. 9. addita ratione: Οφελος γὰς δὲ τὸν ὀφελιμότατὸν νίκην, καὶ συνδέεσθαινειν ὑπὸ πάντων τὸν πολιτευόμενον, εἰ μὲν ἵστηται αθιμένοι καὶ πεπ- δυμένοι ἐν τῷ πολιτεῖᾳ ἐξ ὀλιγαρχίου, ὀλιγαρχίας. Εἴ τε γὰς δὲ τὸν ἵστηται ἄκρασια, ἢ τὴν τὴν πόλεων. Nullum enim emolumentum capitur ex utilissimis legibus, et quæ probatae sunt judicio cunctorum, qui dant operam reip. ni fuerint adsceti et instituti, si leges sint populares, populariter; si oligarchice, oligarchice. Si enim est in uno mortali incontinentia, est etiam in civitate.

VII.

§. LXIV.

Quumque voluntas sit vera illa amoris, quo cum bono adeoque et cum felicitate conjungimur, sedes: mendan- 58) nihil agere videbuntur parentes, qui de perfida vo- ciendo liberorum intellectu solliciti, nullam volunta- tis